

Med anledning av socialförsäkringsbalkens införande den 1 januari 2011 har redaktionella ändringar i form av bl.a. nya laghänvisningar beslutats i detta rättsliga ställningstagande (dnr 034638-2010).

Anpassning av sjukpenninggrundande inkomst (SGI) efter löneutvecklingen inom yrkesområdet för arbetslösa

Försäkringskassans ställningstagande

När Försäkringskassan anpassar SGI efter löneutvecklingen inom yrkesområdet för arbetslösa ska anpassningen göras med hjälp av konsumentprisindex (KPI). Anpassningen ska göras med den procentuella förändringen i det allmänna prisläget räknat från det senast fastställda talet för KPI vid anpassningstidpunkten jämfört med motsvarande tal tolv månader dessförinnan.

Oavsett om det är frågan om en anpassning enligt tidigare bestämmelser om löneutveckling inom yrkesområdet eller en omräkning med hjälp av KPI enligt de regler som gäller från och med den 1 juli 2005 ska anpassningen eller omräkningen göras tidigast när det gått ett år

- från det datum då anställningen upphörde, eller
- från det senaste datum då SGI därefter fastställts.

Om anpassningen avser flera år görs anpassningen per år räknat ett år från den senaste anpassningen. En anpassning får inte leda till en sänkning av SGI.

Denna tillämpning blir aktuell när Försäkringskassan ska fastställa en SGI som ska läggas till grund för ersättning från och med en tidpunkt efter den 30 juni 2005.

Bakgrund

Behov av rättsligt ställningstagande

Det finns behov av ett rättsligt ställningstagande som talar om hur och när anpassning av SGI efter löneutvecklingen inom yrkesområdet ska göras för arbetslösa som före arbetslösheten var anställda.

Huvudregel

SGI är den årliga inkomst i pengar som en försäkrad kan antas komma att tills vidare få för eget arbete i Sverige. När han eller hon gör ett avbrott i sitt arbete kan bestämmelserna om SGI-skydd bli tillämpliga. Under tid med

SGI-skydd ska SGI beräknas med utgångspunkt i förhållandena närmast före avbrottet. (25 kap. 2 § och 26 kap. 9 § socialförsäkringsbalken [SFB])

Anpassning av SGI före den 1 juli 2005

Den fastställda SGI:n får anpassas efter löneutvecklingen inom den försäkrades yrkesområde under förutsättning att hans eller hennes SGI omfattas av SGI-skydd (3 § Riksförsäkringsverkets föreskrifter [RFFS 1998:12] i dess lydelse före den 1 juli 2005). Något stöd för att på motsvarande sätt anpassa SGI för egen företagare finns inte.

När en person är arbetslös efter en period med sjukersättning eller aktivitetsersättning ska hans eller hennes SGI motsvara den SGI som personen var berättigad till omedelbart före en eller flera sådana perioder. SGI ska dessutom anpassas efter löneutvecklingen inom yrkesområdet. Detta gäller tid före 65 års ålder och till den del den arbetslöse är beredd att anta erbjudet arbete i en omfattning som svarar mot närmast föregående förvärvsarbete. (3 kap. 5 c § i den upphävda lagen [1962:381] om allmän försäkring [AFL] i dess lydelse före den 1 juli 2005)

Om den försäkrades SGI har sänkts när barnet fyllt ett år ska föräldrapenningen ändå beräknas lägst på den SGI som gällde innan sänkningen eller den högre inkomst som löneutvecklingen inom yrkesområdet därefter föranleder. Detta gäller fram till dess att barnet fyller två år och under förutsättning att föräldern avstår från förvärvsarbete för vård av barn. (4 kap. 6 § sjätte stycket AFL i dess lydelse före den 1 juli 2005)

Av de bestämmelser om anpassning efter löneutvecklingen inom yrkesområdet som gällt fram till den 1 juli 2005 framgår alltså endast att anpassning får göras men inte hur eller när den i så fall ska göras. Inte heller praxis ger någon klar ledning för hur detta ska göras.

Bestämmelserna om anpassning efter löneutvecklingen inom den försäkrades yrkesområde har inte tillämpats på ett likformigt sätt. Det har varit både komplicerat och tidskrävande att utreda löneutvecklingen för den som är arbetslös. Det är huvudsakligen tre orsaker som har bidragit till nuvarande situation.

Den främsta orsaken är att det har *saknats författningsbestämmelser* om hur löneutvecklingen för arbetslösa ska beräknas.

En annan orsak är att *rättsläget är oklart* eftersom något avgörande från högsta instans i frågan inte finns. Domar från kammarrätterna visar att synen på löneutveckling för arbetslösa är splittrad. Det förekommer olika uppfattningar hos domstolarna om SGI ska anpassas efter generella löneökningar eller genomsnittliga påslag inom yrkesområdet.

Den tredje orsaken är att det numera är mindre vanligt med avtal på arbetsmarknaden som innehåller *garantier för en viss löneutveckling för den enskilde*. Vidare ger begreppet yrkesområde inte lika klara avgränsningar i dag som det gjorde tidigare.

Dessa orsaker har medfört att ett antal olika modeller för beräkning har kommit att tillämpas. En mer strikt variant har endast räknat med löneutveckling som faktiskt kunnat gälla för en person, s.k. generella lönetillägg. Men även för denna grupp har det funnits osäkerhet om personens tillhörighet till en viss yrkesgrupp eller avtalsområde. Från denna variant av löneutvecklingsberäkning har sedan olika modeller vuxit fram med bl.a. genomsnittsberäkningar.

Omräkning av SGI från och med den 1 juli 2005

När SGI ska omräknas för en arbetslös eller i vissa fall för en egen företagare med inkomst av annat förvärvsarbete ska det göras med hjälp av KPI.

Förändringen av KPI under den närmaste tolv månadersperioden före omräkningstidpunkten ska ligga till grund för omräkningen. Omräkningstidpunkten för den som exempelvis haft en anställning infaller tidigast när det gått ett år sedan anställningen upphörde. Därefter görs omräkningen årligen räknat ett år från den senaste omräkningen. (26 kap. 28–31 §§ SFB eller, för tid före den 1 januari 2011, 3 kap. 5 d § AFL)

Omräkning ska också göras för den som är arbetslös efter en period med sjukersättning eller aktivitetsersättning (26 kap. 22 a § SFB eller, för tid före den 1 januari 2011, 3 kap. 5 c § AFL).

För en förälder som helt eller delvis saknar anställning ska enligt 12 kap. 28 § SFB den SGI som föräldrapenningen beräknas på omräknas på sätt som anges i 26 kap. 28–31 §§ SFB. För tid före den 1 januari 2011 gäller 3 kap. 5 d § AFL.

Vid omräkning enligt 3 kap. 5 c § AFL ska omräkning av den nya SGI:n för varje helt år som infallit före den 1 juli 2005 göras med utgångspunkt i löneutvecklingen inom yrkesområdet. (4 kap. 6 och 7 §§ lagen [2010:111] om införande om socialförsäkringsbalken)

Med anledning av att bestämmelserna om omräkning enligt KPI infördes, upphävdes 3 § (RFFS 1998:12) från och med den 1 juli 2005. I en övergångsbestämmelse anges dock att i fråga om löneutveckling för arbetslösa som avser tid *före* ikraftträdandet gäller 3 § i dess äldre lydelse. Det innebär att SGI anpassas efter löneutvecklingen inom den försäkrades yrkesområde.

Hur ska SGI anpassas för arbetslösa för tid före den 1 juli 2005?

Det går inte att bortse från det faktum att vissa personer kan anse sig få en lägre uppräknig av SGI med en KPI-beräkning jämfört med en beräkning enligt den tidigare tillämpningen. Förutsättningarna är dock att personen dels kan tydligt beskriva sitt yrkesområde dels kan hänvisa till ett avtal som med största sannolikhet skulle ha gett personen en löneförändring. Andra kan i stället anse att de med KPI-beräkning får en rimlig förbättring av SGI trots att de har svårt att visa vilken löneutveckling de eventuellt skulle ha haft. Med hänsyn till att arbetsmarknaden allt oftare ger individuella avtal blir orättvisan stor jämfört med den som har ett arbete att grunda sin SGI på. Denna situation har lagstiftaren valt att ta bort för att i stället införa en enhetlig modell för alla dem som inte har ett faktiskt arbete att basera löneutvecklingen på.

Bestämmelserna om omräkning och de tidigare föreskrifterna om anpassning efter löneutveckling kommer att tillämpas samtidigt under en längre övergångsperiod. För att lindra effekterna av att två regelsystem kommer att tillämpas samtidigt är det viktigt att ta fram en enhetlig modell för hur och när anpassning av SGI efter löneutvecklingen inom yrkesområdet ska göras. Modellen bör utformas så att den ger en likformig och rättvis tillämpning och samtidigt underlättar handläggningen.

Såvitt avser tid före den 1 juli 2005 gäller alltså bestämmelsen i 3 § RFFS (1998:12) i dess äldre lydelse. Bestämmelsen anger inte hur anpassningen till löneutvecklingen ska göras utan endast att en sådan anpassning får ske. Bristen på närmare reglering har lett till en mycket olikformig tillämpning i Försäkringskassan och domstolarna. Som beskrivs ovan är det numera mindre vanligt med löneavtal som innehåller garantier för en viss löneutveckling för den enskilde. Till detta kommer att det ofta kan vara svårt att avgöra till vilket yrkesområde en arbetslös hör.

Det är därför rimligt att även för anpassning som avser tid före den 1 juli 2005 välja samma modell för anpassning som lagstiftaren valt för omräkning enligt 26 kap. 28–31 §§ SFB, tidigare 3 kap. 5 d § AFL. Det vill säga att anpassningen görs med hjälp av KPI. Detta ger en likformig och rättvis tillämpning och underlättar också handläggningen.

När ska anpassning av SGI göras?

Enligt bestämmelsen infaller omräkningstidpunkten för den som exempelvis haft en anställning tidigast när det gått ett år sedan anställningen upphörde. Därefter görs omräkningen årligen räknat ett år från den senaste omräkningen. (26 kap. 28–31 §§ SFB)

Genom detta rättsliga ställningstagande knyts anpassningen av SGI för arbetslösa till KPI även för tid före den 1 juli 2005. Detta innebär att anpassning även i dessa fall ska göras tidigast när det gått ett år från det datum då anställningen upphörde, eller från det senaste datum då SGI därefter fastställdes.

Aktuella bestämmelser

- 12 kap. 28 § och 26 kap. 28–31 §§ socialförsäkringsbalken
- 4 kap. 6 och 7 §§ lagen (2010:111) om införande av socialförsäkringsbalken.
- 3 kap. 5 c § första stycket och 5 d § samt 4 kap. 6 § sjätte och sjunde styckena i den upphävda lagen (1962:381) om allmän försäkring
- 3 § Riksförsäkringsverkets föreskrifter (RFFS 1998:12) om sjukpenninggrundande inkomst i dess lydelse före den 1 juli 2005.
- Övergångsbestämmelse till Försäkringskassan föreskrifter FKFS (2005:4) om ändring i Riksförsäkringsverkets föreskrifter (RFFS 1998:12) om sjukpenninggrundande inkomst

Astrid Christiernsson

Olle Stare